

Gyertyaláng és pisztolylövés*

Luiszer Lajos (1838-1911) dédapám a vasvármegyei Balozsán született 1838. január 22-én és 1867. szeptember 22-én esküdött örök hűséget a mosoni plébániatemplomban (ma Mosonmagyaróvár része) *Gindl Mihály* és *Grattzer Julianna* leányának, a csinos kis *Gindl Teréznek* (1850-1918). Teréz ekkor tizenhét éves volt, Lajos huszonkilenc. Zala megye északi részén, Kemendollár mellett a Zalai-dombság lankáin található kis falura, Vöcköndre költöztek, ahol malmot és birtokot vásároltak. Lehetséges, hogy a kapornaki apát egykori malmáról, vagy malmairól lehetett szó, mert 1776-ban az apát két malommal is rendelkezett a faluban: egy három- és egy kétkerekűvel. Mi több, már egy 1615-ből származó okirat is említi a kapornaki apát vöcköndi malmát. Ezeket a malmokat a Zala folyó vize hajtotta. Luiszer Lajos hosszú évekig volt a vöcköndi malom tulajdonosa.

Luiszer Lajos

Gindl Teréz

Akkoriban betyárvilág volt, a szó legszorosabb értelmében. A sűrűn megjelent zalai betyárok nem okoztak kárt gazdaságukban, mert Teréz dédanyám mindig megajándékozta őket egy kis kolbásszal, szalonnával, házikenyérrel, borral, amit természetesen el is fogadtak. Egyik alkalommal, amikor férje valamelyik közeli vásárra látogatott el, kopogást hall az ajtó felől.

* Részlet a készülő családtörténeti vázlatból – *a szerk.*

Rettenetesen megijedt, mert az ablakon kinézve pár marcona betyár fejét pillantotta meg. Ijedtében nem tudott más tenni, bátorságot erőltetett magára és kiszólt: – *Várjanak, mindjárt szólok az uramnak, hogy jöjjön.* – Ezzel a mondatával akarta a hivatlan vendégnek tudomására hozni, hogy férfiember is van a háznál, aki megvédi az esendő gyöngé nőket. Az ajtót megkopogtató betyár azonban nyugodt hangon visszaszólt a csukott ajtón keresztül: – *Dej'szen tuggyuk, hogy nincs idehaza. Mink csak aszt akargyuk mondani, hogy vigyázzanak a kondással, mert az csinyál valamit, oszt' attul döglenek a disznók.* – Ezt követően, ahogy jöttek csendben, el is mentek a betyárok. Este, miután férje hazaért a vásárból elmesélte neki a történetet és világossá vált a szapora disznóelhullás oka. A kondást elcsapták és a gazdaság megmenekült.

A Gindl családban nem volt mindig ilyen szerencsés a betyárokkal való találkozás. Luiszerék vője a neves író, régész, archeológus *Darnay Kálmán* érdekes történetet talált az egyik korabeli újságban.

Szentmártoni Darnay Kálmán

Bodnár István írta, „*Egy múlt századbeli politikai gyilkosság*” címmel. Darnay, kutatásaira való hivatkozással vallotta, hogy anyósa Gindl Teréz a cikkben leírt Gindl családnak egyik ágából származik. Hitelt érdemlő bizonyítékokat mindeddig nem sikerült fellelni, ám maga a történet mindenképpen érdekes és sok szállal fűződik az 1848/49-es szabadságharc utáni zavaros és szomorú időkhöz.

Történt pedig, hogy a szabadságharc leverését követő időben *Noszlopy Gáspár*, a forradalmi idők alatt Tolna, Somogy és Baranya vármegyék kormánybiztosa, a császáriak által rettegett katona, gerillacsapatot szervezett, hogy pénzt szerezzen *Kossuth Lajos* remélt fegyveres visszatéréséhez. A

politikailag bátor, de a realitásoktól messze eső gondolat megszületését követően az összeállt csapat gazdag földesurakat szemeltek ki áldozatul. Nem a gyilkosság, hanem a pénzszerzés volt a céljuk, olykor mégis tragédiába fulladt egy-egy akciójuk. A Tolna vármegyében megszervezett csapat, többek közt, *Gindl Antal* gazdag birtokost szemelte ki erre a célra.

*Gindl Antal fiatalkori képe
(korabeli festmény)*

A Gindl család I. Lipót császártól kapott nemességet 1678-ban, majd 1730-tól a „de Pusztá Tengelic” előnevet is bírhatta. E család leszármazottja volt a Gindl család felsőtengeliczi kis klasszicista kastélyában lakó nagyműveltségű, de császárhű Antal. Őt lepték meg 1852. november 10-én Noszlopy emberei. A korabeli vádirat nevüket is közli. A fővádlottak: „*Nagy Albert marosvásárhelyi, maroszéki születésű, 19 éves, református, nőtlen, bölcsészetet végzett, volt honvéd s néhány hónapig 'állítólag' Sárbogárdon, Fejérmegyében postafeladó és Hegymeghy Sámuel, mádi, zemplénmegyei születésű, 27 éves, református, nőtlen ügyvéd, volt honvéd és néhány hónapig (buda)pesti ügyvédsegéd.*” Mindketten 1852. októberében léptek be Noszlopy szolgálatába. A Felsőtengelicre érkező többi gerilla neve is fennmaradt: „*Kovács, másképp Halasi János, ifj. Mező Sándor gerjени zsellérek, továbbá Gellér Károly, Benkő Sándor és István, úgy Hallai Sándor dunapataji parasztok és még egy, kézre nem került egyén.*” A vádirat, illetve az ítélet szerint az esemény lefolyása a következőképpen zajlott: „*Két kocsin odamentek (tudniillik Felsőtengelicre) november 10-én, estvéli 6-7 óra között oly módon véghez is vitték, hogy Nagy Albert még néhány cimborájával beburkolva és lőfegyverekkel jól ellátva, a nevezett birtokos kastélyába berontott. Hegymeghy pedig és a hasonlólag fölfegyverzett bűntársak részint az ajtónál, részint pedig a közvetlen lakóház előtt készen álló kocsiknál lövésre készen visszamaradtak. Nagy Albert nemsokára a berontás után fegyverét a folyosón megjelenő Gindlre sütötte és őt nyakán megsebesítette, melynek következtében ez azonnal összerogyott és*

néhány órák múlva meg is halt.” Érdekes, hogy a cselédekkel semmi dulakodás nem történt, ők csak a gyilkosság után kerültek elő. A cselédek „hiánya” jól jött a gerillacsapatnak, de nem sejtették, hogy Gindl Antal védekezni fog. Méghozzá elég meggondolatlan módon. A betörés zajára ugyanis égő gyertyával lépett ki szobája ajtaján és fegyverét a betolakodókra sütötte, a kezében lévő csengővel jelt is adott a cselédeknek. A sötétség miatt azonban senkit nem talált el, ugyanakkor ő, a kezében tartott égő gyertyával, kitűnő célpontnak bizonyult. Nagy Albert nem is tévesztette el a lövést. A történet mindkét fél részére tragikusan zárult. Gindl Antal meghalt, a csapat tagjait pedig elfogták, vezetőiket Pesten, a többieket Pakson végezték ki.

Maradjunk azonban Vöcköndön, ahol sorra láttak napvilágot Luiszerék gyermekei: *Mária* (1869-?), nagyanyám *Erzsébet* (1878-1951) és *Karolina* (1882-1959). A gazdaság és a vállalkozás jól prosperált, mígnem a házaspár úgy döntött, hogy mindent eladnak és Sümegre költöznek.

Cséby Lajos
(Szokol Villibald festménye)

Valószínűleg az 1880-as évek második felében telepedtek le a vár lábainál meghúzódó remek kisvárosban, ahol az egykori Vajda kúriát vették meg (ma: Vak Bottyán utca 1.).

A berendezése értékesebb tárgyait, személyes holmikat vittek magukkal Vöcköndről, többek közt német nyelvű kis könyvtárukat is, amely ma családjuk bibliotékájában található. Luiszer Lajos azonnal bekapcsolódott a városka társadalmi életébe. Ott találjuk őt a Sümegi Takarékpénztár Felügyelő Bizottságában, igazgatósági tagjai között, pályázott – eredménytelenül – a

település bírói tisztére is. Tagja lett az 1898. július 17-én alakult Ramasetter Szoborbizottságnak, a Sümegi Lövész Társulat választmányi tagjaként is viselt tisztséget. Tagja lett a sümegi hegyközségi elöljáróságnak, amint azt *Miklósi Sikes Csaba* is megemlíti a Sümegen kiadott „Marcal-parti” lap 2012. január-februári számában közölt tanulmányban. Felsorolását olvasva, a hegyközség elöljárói között több rokont, ismerőst is találunk: „... *Luiszer Lajos (1838-1911) malomtulajdonos és birtokos, Malomsoky János (1865-1922) városi jegyző, Talabér Károly (1849-1920) birtokos...*” Am *Luiszer Lajosné* is tevékenyen működött különféle egyesületekben. Választmányi tagja volt az 1887. február 6-án alakult helyi nőegyletnek a rokon *Darnay Kajetánnéval* és *Talabér Károlynéval* egyetemben. (Ahol a szintén rokon *Mojzer Imréné Vanizsáb Eleonóra* volt a pénztáros.)

Cséby Lajosné Luiszer Erzsébet

A család Sümegre költözését követően, legkisebb lányuknak szinte azonnal kérője akadt a megfelelő anyagi háttérrel rendelkező *szentmártoni Darnay Kálmán* (1864-1945) személyében. Így emlékezik erről *Darnay Kálmán*: „Ebből a - később ipam birtokába került – tornácos hajlékból (tudniillik a Vajda-kúriából) hoztam én is mosolygó szemű asszonyomat.” Azaz *Luiszer Karolinát*. Az unoka, *Darnay László* „A sümegi múzeumalapító” című 2009-ben kiadott munkájában az eseményt a következően írja le: „A környékbeli földesurak meghívják házibáljaikra (tudniillik Darnayt), s ott találjuk a falusi búcsúk lakodalmas ebédjein is. Aztán ebben a nagy mozgásban akad egy hely, ahol kiszemelik jövőendő férjnek. A csabrendeki *Bogyay család kúriájában Aurél barátjának* ’öt mérsékeltén szép nővére nehezen várta a főkötőt’. Itt még nem áll kötélnek, de Sümegen a Vajda-házba költözött *Luiszer*

család 'fakadó szépségű lányát' már megkéri. Talán abban a szobában esik a megbeszélés a házasságról, ahol egykoron Kisfaludy Sándor hatvanegy éves özvegyen kérte meg Vajda Ignác hétszemélynök lányát, Amáliát. Málka akkor tizennyolc éves volt. Karolina most tizenhét, kérője már harmincöt, ez utóbbi a már említett, alig egy évig tartó, rossz házassággal a háta mögött. Nemcsak a lány mond igent, de a jó módú szülők is beleegyeznek a házasságba. Luiszer Lajos és Darnay Kálmán házassági szerződést köt, melynek értelmében az apa hozományként három részletben 10000 forint készpénzt ad a házastárs terheinek megkönnyítésére.” Darnay azért is húzódozott a házasságtól, mert első feleségével, Kutrovich Ellával kötött frigye, szinte az első pillanattól kezdve sikertelen volt. Karolina azonban kedvességével, bájosságával elbűvölte a nála tizennyolc évvel idősebb férfit. Az esküvőre 1899-ben került sor.

Darnay Kálmán művelt és széles látókörű ember volt a régészet, a műgyűjtés, az irodalom szerelmese és aktív művelője. Megszólalásainak előadói értékéből sokat levont gyermekkorban is meglévő dadogása. A korabeli sümegi legendák szerint dadogásának is megvolt a magyarázata. Ugyanis egyszer, még gyermekkorában, a sümegi vár udvarán régi kardot talált. Mikor felemelte pengéje megcsillant a napfényben, ami annyira megijesztette a kisgyermeket, hogy dadogni kezdett. Ebből persze semmi nem igaz. A vár, a gyermek és a találás szavak azonban mégis meghatározóak Darnay Kálmán életében. Ugyanis tizenhárom évesen a sümegi várban egy díszes reneszánsz fél sarkantyút talált, ami közvetlen elindítója lett pályafutásának.

Darnaynak több kötete jelent meg, több nevezetes régészeti feltárás vezetője volt, például a szalacsikai kelta pénzverőműhely, zalaszántói urnasírok, csabrendeki urnatemető kispáti bronzkincs, galamboki csontvázsír és így tovább. Kapcsolatba került a kor jeles régészeivel: *Hampel Józseffel, Rómer Flóriszal*. Gyűjtötte a környék régészeti, néprajzi emlékeit, használati tárgyait. Ebből nyitotta meg sümegi múzeumát 1909-ben. Számos kötetben dolgozta fel a környék hagyományait, Kisfaludy Sándor életét, a dunántúli várak történetét, az őskori emberek mindennapjait (*Kaszinózó táblabírák, Testőrszerelmek, Elkésett csók, Bújdoso gyöngysor, Gisimár, Tagisir*). Régészettel foglalkozó kötete egyetemi jegyzetként is funkcionált (*Magyarország őskora, 1900*) Egész életét a gyűjtésnek, a múzeumnak szentelte. *Eötvös Károly* a „*Balatoni utazás*” folytatásaként megjelent „*Balatoni utazás vége*” című kötetében Darnayt és múzeumát a következőképpen jellemzi: „*Az én nemes barátomnak, szentmártoni Darnay Kálmánnak tárháza ez. Ő szerezte, ő gyűjtötte, ő kapargatta össze. Egyedül ő. A magyar műveltség történetének e gyönyörű munkálata egyedül az ő érdeme. Olyan érdem, amelyhez a világon senkinek sincs osztályos joga. Még a szerencsének se. (...) Harminc évnek szerény, zajtalan munkája az a sümegi gyűjtemény.*”

A bogaras ifjú-, majd öregúr szenvedélyét és tudását kellő távolságtartással és mosollyal konstataulta Sümeg lakossága. *Végyári Lajos* művészettörténész „*Életem a vár alatt*” című, a sümegi Múzeumi füzetek 7. köteteként 1997-ben megjelent kis tanulmánykötetében így emlékezik Darnayra: „*...gyakran megfordultam a város mindentudó polihistoránál, Darnay*

Kálmánnál. Beszélgetéseink során ámulva tapasztaltam, hogy Darnaynak milyen széleskörű régészeti, történelmi és művelődéstörténeti ismeretei vannak. Korábban – sok más sümegi diákhhoz hasonlóan – csak egy bohókás embert, egy csodabogarat láttam benne. Eljártunk az általa létrehozott múzeumba, meghallgattuk dadogva előadott tárlatvezetését, megtréfáltuk a zsinagóga kerítéséről letört és savakkal kezelt, lándzsaformájú bronzdarabokkal. Ő sohasem haragudott meg reánk és szívesen beszélt arról, hogy milyen egy eredeti bronzkori lándzsahegy, vagy hogyan keletkeztek a sümegi homok- és mészkőbányákban található csigás és másfajta kövületek.”

A történethez azonban az is hozzátartozik, hogy a félig kisnemesi, félig polgári család sem értékelte megfelelő komolysággal Darnay tevékenységét. Értetlenül állt az anyagi javakat nem igazán hozó furcsa szenvedély előtt. Kivéve kisebbik lányát *Sárát*. A család csak azt látta, hogy az egykor jól prosperáló Dorner-Darnay sümegi vasüzlet eladásra váró tárgyai, kapák, kaszák, helyet cserélnek bronzkori leletekkel, régi néprajzi tárgyakkal, középkori pallosokkal, lándzsákkal... Ugyanis Darnay a parasztok által szántás közben talált régészeti leletekért ingyen adott mezőgazdasági szerszámokat. Ki ne szeretett volna ócska rozsdás vasak helyett jól pengő kaszát, új ásót kapni?

A Darnay család történetéről, sorsáról Darnay László nagyapjáról írt, 2009-ben kiadott könyvében, valamint a másik unoka, az ifjú *Szász Imre* író, műfordítónak írásaiban kísérelhető nyomon. (*Sümeg, régi kikötőnk; Kaposvár, Pécsu utca*. In: Szász Imre: *Önarckép háttérrel*, 1986)

Ifj. Szász Imre gyermekkori képe

Mert volt mire emlékezni; a Darnay-ház vendégektől nyüzsgő történetére, ahol *Szabó Dezső* éppúgy megfordult mint *Kaffka Margit*, *Rippl-Rónai József*, *Csók István*, *Eötvös Károly* vagy éppen *Hóman Bálint*.

Mindazonáltal az író Szász Imre bevallja: *„Most látom csak, milyen keveset tudok a családomról. Nem mondták, nem kérdeztem? Csak emlékképeket tudok, a magam emlékképeimet s anyáméit, aki oly szívesen mesélt napszagú és könnyízű, gyermekkori történeteket. Őt már nem kérdezhetem.”* Persze így vagyunk valamennyien. Ifjú korunkban amikor bennünk virít még a „lángsugarú nyár”, nem sokat törődünk porosnak tűnő múltunk ósdi rekvizitumaival. Csak idővel, amikor magunk is lassan-lassan porossá és rekvizitumokká válunk tolul fel bennünk a kérdés: Hogyan is volt...?

Megjelent: *Keszthelyi múzsa*. Keszthely, 2014.